

*Владица Тодоровић**
Београд

СТРАНКЕ КОНЗЕРВАТИВНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ У СРБИЈИ С КРАЈА XX ВЕКА –СПО, СРС, ДСС

Сажетак

У раду ћемо се бавити најзначајнијим странкама конзервативне оријентације у Србији, од увођења вишестраначког система 1990. прецизније с краја XX века. И то: Српским покретом обнове (СПО), Српском радикалном странком (СРС) и Демократском странком Србије (ДСС). Помоћу анализе садржаја релевантне литературе анализираћемо ставове ових странака о значајним политичким питањима као и међусобни однос ових странака, и покушати да дођемо до одговора зашто ниједна од ових странака дугорочно није постала доминантна странка десне оријентације на политичкој сцени Србије. По нама један од узрока је у томе што ове странке немају традицију из времена пре другог светског рата.

Кључне речи: десница, конзервативизам, странке, политика, Србија

Након деценија комунизма, када је у политичком систему постојала једна странка, леве оријентације, са увођењем вишестраначког система у Србији, појављују се и конзервативне странке, странке десне оријентације.

У карактеристике конзервативизма спадају: традиционална породица као стуб друштва, поштовање традиције, значај религије и добрих односа цркве и државе, приврженост нацији.

* Докторанд, Факултет политичких наука, Београд

По Ендрју Хејвуду, још можемо додати: људска несавршеност, хијерархија, ауторитет, својина.¹

У државама са дугом демократском традицијом уобичајено је да постоје две доминантне странке које се смењују на власти, једна је странка десне а друга леве оријентације. Најбољи пример такве политичке сцене је Велика Британија, где се на власти смењују Конзервативна странка и Лабуристичка странка. Ове странке углавном су самостално на власти, мада је 2010. Конзервативна странка формирала власт са Либерално демократском странком, али је већ на следећим изборима 2015. Конзервативна странка освојила довољну већину да самостално формира власт. Србија није земља такве политичке традиције, избори се у Великој Британији одржавају по већинском изборном систему док у Србији по пропорционалном али потребно је да се политичка сцена у Србији укрупни и на десници и на левици, да постоје две странке које ће се смењивати на власти. Проблем доминантне странке постоји и на левици али у овом раду ћемо се бавити десним странкама у Србији и покушаћемо да истражимо зашто ниједна од странака десне оријентације није постала доминантна у дужем временском периоду.

1. ОСНИВАЊЕ, ПОЧЕЦИ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СПО

СПО су основали 10. марта 1990. Вук Драшковић, који је био искључен из Српске народне обнове и Војислав Шешељ, који је био председник Српског слободарског покрета. Међутим, сарадња Драшковића и Шешеља трајала је само од 10. марта до 31. маја 1990.

Драшковић наводи разлоге раскида: “До разлаза је дошло на турнеји у Америци. Он је тада у вероватно у договору са Ђуџићем, рекао да је његов даљи политички пут у максималном приближавању владајућем режиму. Добити од њега медијску промоцију, страховиту пропаганду и онда се у погодном тренутку дочепати власти. Он је говорио: „Ја сам робијао, ја ту своју робију морам да наплатим.“ Мени је рекао да се манем политике и да наставим да пишем књиге.”²

1) Ендрју Хејвуд, *Политичке идеологије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005, стр. 75.

2) Ненад Стефановић, *Покрштавање нетокраке*, БИГЗ, Београд, 1994, стр. 237.

Шешел о прекиду сарадње са Драшковићем каже: „Он то лаже, њему се ништа не може веровати. Драшковић је обећао да ће се сасвим другачије понашати него у СНО, и што је најважније, да се његова супруга неће мешати у страначке послове. То је трајало само три дана. Онда је она себи давала за право да креира страначку политику, да се издире на генералног секретара, да се меша у све послове и одлуке. На састанку централне управе 5. јуна 1990. Драшковић је смењен 9:5 али је заказао нову седницу за 8. јун и тада су сви присутни председници месних одбора глас дали Вуку.³ Шешел 1991. оснива Српску радикалну странку, док Драшковић наставља политичко деловање у Српском покрету обнове.

СПО је прва опозициона странка која је ушла у народ и направила значајну партијску мрежу по градовима Србије.⁴

У структури бирача СПО-а КВ радници чина 19%, службеници и техничари 18%, високообразовани и стручњаци 14% и незапослени 10%.⁵

1.1. Однос према режиму Социјалистичке партије Србије

СПО је дуго био најјача опозициона странка и предводник опозиционог окупљања: ДЕПОС-а 1992., ДЕПОС-а 1993., коалиције Заједно 1996. као и ДОС-а 2000. Године 1991. 9. марта СПО је предводио демонстрације тражећи оставке челних људи државне телевизије, које су завршене интервенцијом полиције.

Након пада Републике Српске Крајине 1995. Драшковић изјављује: „Крајина је жртва политике која је Србију и Црну Гору, матичне земље и срца целе нације наше, стрпала у светски економски, културни, дипломатски затвор и учинила их апсолутно немоћним да притекну Книну и Крајини у помоћ“.⁶

Након победе опозиције на локалним изборима у готово свим већим градовима и одбијања режима да призна резултате Драшковић каже: „Слободан Милошевић се до краја разголитио... Победа не може бити одузета. Победа је остварена и народ се осећа победнички ... Издржаћемо дуже него што су, својевремено, издржали Чеси.“⁷

3) Исто, стр. 238.

4) Миша Ђурковић, *Конзервативизам и конзервативне странке*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 95.

5) Славиша Орловић, *Политички живот Србије*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 224.

6) Вук Драшковић, *Подсећања*, Српска реч, Београд, 2003, стр. 220.

7) Исто, стр. 257-258.

Године 1998. СПО је преговарао о уласку у владу са СПС. Драшковић на главном одбору: „Као што видите, СПО у тој влади није. То значи да је одбијено све оно на чему смо инсистирали, а у Владу, тек ради пуне власти, нисмо хтели и нећемо никада, јер наш Програм и нова Србија, за коју се боримо, нису на продају“.⁸ Након дугих преговора СПО није ушао у владу у коју улази СРС. Поводом ситуације на Косову: „Садашња црвено-црна коалиција у Србији вући ће потезе који ће нас довести пред ултиматуме моћних и под њихове бомбе, ако не буде памети у Београду.“⁹ Пред бомбардовање 1999. СПО улази у савезну владу. Тим поводом Драшковић каже: „У тешком времену недаћа по наш народ и државу прихватили смо се велике обавезе да помогнемо у решавању тих великих проблема, а обавеза изнад свих обавеза јесте очување наше државе, очување нашег Косова и Метохије.“¹⁰

После два покушаја убиства: „Када је реч о Милошевићевом режиму, све је јасно. Ми смо једни наспрам других, они са каминима пуним песка, са револверима и батинама, а ми са својим срцем и љубављу према Србији, при чему никад од оружја нисмо понели ништа теже ни другачије од крста.“¹¹

1.2. Спољнополитичка оријентација

Пред изборе 1997. Драшковић каже: „Пред овом земљом и народом су два пута. Први пут је пут демократске Србије, коју представљам ја. Овај програм би гарантовао да би земља за наредне три до четири године, постала пуноправни члан Европске уније.“ Други пут је пут у међународну изолацију, нове санкције, страна интервенција и војнички слом Србије, губитак Косова“.¹²

Поводом дилеме коме се приклонити Русији или Сједињеним Америчким Државама и Европској Унији: „Русија је у невољама већим од наших. Пример Чеченије хоће да следе још неки, па Русији самој прети трагедија могућег распада. Ми деценију, натежемо коноп са САД, НАТО и ЕУ. Хоћемо да им докажемо да греше и да их присилимо да промене однос према српском државном и националном питању... Споразумом Милошевић-Холбрук, у решавање косовске драме укључени су САД, НАТО и ЕУ. У сукобу

8) Исто, стр. 296.

9) Исто, стр. 298.

10) Исто, стр. 305.

11) Исто, стр. 396.

12) Исто, стр. 285.

са тим силама не можемо одбранити Косово. У сарадњи са њима, сигурно ћемо га одбранити и учврстити у оснаженој Србији.”¹³

Током преговора у Рамбујеу, поводом спровођења евентуалног споразума: „Ко ће разоружати албанске терористичке формације..ако неко други то хоће да обави и нуди се да уместо нас разоружа терористе, онда размислимо о томе. Ми нисмо чланица НАТО пакта, али наш циљ мора да буде да уђемо у Европску унију и НАТО.”¹⁴

О Драшковићу, Владан Станковић пише: „Ономе чему је једино до краја остао веран то је антифашизам четничке идеологије и блиски односи са САД и Енглеском.”¹⁵

1.3. Однос према Србима изван Србије

Драшковић је од почетка био критичан према политици Срба у Републици Српској и Републици српској Крајини. Тако је оптужио власти у две републике да су под контролом режима у Србији: „Нека каже Радован Караџић по чијем је налогу, марта 1991. претио да ће са милион љутих Срба прећи Дрину и обрачунати се са побуњеном омладином Србије. Нека Милан Бабић јавно понови да је, тако рећи свакодневно, присиљаван из Београда, са највишег места, да напада СПО“ .¹⁶

Да би се зауставио рат у Босни и Херцеговини, СПО предлаже: „Признати БиХ, као унију Републике Српске и муслиманско-хрватске федерације и обуставити мобилизацију у Србији и пресећи сваку врсту помоћи Караџићу и (Ратку) Младићу“.¹⁷

У Републици Српској Крајини СПО се залагао за прихватање плана Зе четири.

СПО је критиковао Караџића када је војска Републике Српске заробила војнике УН: „Када је цела планета, са криком немоћног очајника, посматрала офицере и војнике УН привезане, као керове, за бандере и букве по Јахорини, један психијатар је, заиста, нокаутирао читав свет. Караџић са поносом истиче да је био и храбрији и далековидији од Милошевића, свакодневно доказујући да је у овом обогаћеном свету све допуштено.”¹⁸

13) Исто, стр. 301.

14) Исто, стр. 308.

15) Владан Станковић „Фактори менталитета у карактерима политичких вођа у Србији“ *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр.1/2010, стр.86.

16) Вук Драшковић, *Подсећања*, нав. дело, стр. 269.

17) Исто, стр. 211.

18) Исто, стр. 214-215.

Након пада Крајине, Драшковић каже: „Пала је книнска крајина, али нису, на нашу несрећу, још пали ни неразумна политика ни њени барјактари који су скривили ову несрећу... Тешка пресуда Крајини, као заштићеној области Уједињених Нација, потписана је и пред Уједињеним нацијама оног тренутка када је Караџић згазио Сребреницу и Жепу, такође заштићене области УН, и упутио се на Бихаћ, трећу заштићену зону УН, а тамо му притекао и Милан Мартић у помоћ... Крајина је и жртва оног скорашњег везивања војника и официра Уједињених Нација за бандере“.¹⁹

1.4. Однос према Српској православној цркви

СПО припада идеологији која посвећује значајну пажњу религији а један од знакова по коме је препознатљива ова странка су три прста која означавају свето тројство. Овај знак симпатизери СПО су показивали на митинзима.

Приликом повратка моштију Николаја Велимировића из САД, 1991. власт је дозволила скуп али да се не одржи у Београду због великог броја присталица СПО, који би се могао претворити у митинг опозиције.. Тако да је скуп одржан у Лелићу. Скупу су поред руководства СПО, присуствовали представници из САНУ, Удружења књижевника, али и В. Шешел.²⁰

Након избора 1993. у оквиру коалиције ДЕПОС у којој је био и СПО, у парламент је изабран свештеник Јараковић, али због тога што СПЦ забрањује свештеницима политичко деловање, поднео је оставку на посланичко место.

Поводом напада на Артемија Радосављевића, епископа Рашко-призренског: „Сад нападају владику Артемија, наше свештенике и мученике који су остали на Косову, оптужују за издају због тога што су остали тамо, због тога што нису побегли као они, због тога што албанским терористима не препуштају Грачаницу, Љевишку, Девич, патријаршију“.²¹

2. ОСНИВАЊЕ, ПОЧЕЦИ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СРС

Шешел после разлаза са Драшковићем оснива Српски четнички покрет. Наступа на председничким изборима 1990. и осваја

19) Исто, стр. 219.

20) Јован Бајфорд, *Песник и мученик*, Pescanik. Net, приступљено 10. јуна 2016.

21) Вук Драшковић, *Подсећања*, нав. дело, стр. 386.

90 000 гласова. Емисију у којој се представио као кандидат гледао је Томислав Николић, потпредседник месног одбора Народне радикалне странке у Крагујевцу. Написао је писмо Шешељу и предложио уједињење са одборима Народне радикалне странке који не признају Вељка Губерину за председника. До оснивања Српске радикалне странке долази 23. фебруара 1991. у Крагујевцу. СРС постаје парламентарна 1991. јер је на допунским изборима у Раковици, Шешељ убедљиво победио. О избору Шешеља, Слободан Самарцић пише: „Као шефу нове, Српске радикалне странке, власт му је израдила посланичко место у Скупштини Србије у лето 1991. и од тада до данас њихова политичка симбиоза има један спирални успон.“²²

То је година почетка рата у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији и како режим није имао јасне ратне циљеве, Шешељ формулише западне границе Србије: Карлобаг, Огулин, Карловац, Вировитица, називајући издајницима све оне који нису били на фону СРС у националном питању.

Гласачи СРС-а су пре свега они са незавршеном или завршеном основном школом 35%, са завршеним радничким и средњим школама по 28%. У структури занимања НК и ПК чине 19%, службеници и техничари 16%, КВ радници 15%, незапослени 12%.²³

2.1. Однос према режиму Социјалистичке партије Србије

Од оснивања, СРС је имала благонаклон однос према режиму. Шешељ је био омиљени Милошевићев опозиционар.²⁴ На председничким изборима децембра 1992. СРС је подржала Милошевића, који побеђује Милана Панића, а СРС је након парламентарних избора подржала и власт СПС-а.

Од СПС је у то време тражила разне врсте уступака, као што је смена савезног премијера Милана Панића и председника Савезне републике Југославије Добрице Ћосића.²⁵

У књизи интервјуу „Ко сте ви Војиславе Шешељу“? Шешељ позитивно говори о владавини СПС: “Ја мислим да ми и данас имамо, у принципу, праву демократију. Многи кажу да још немамо праву демократију. То кажу они који су мислили да ће се чим дође демократија, они наћи на власти. Е, па не може то тако

22) Слободан Самарцић, *Аргументи за Србију*, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2001, стр. 241.

23) Славиша Орловић, *Политички живот Србије*, нав. дело, стр. 224.

24) Зоран Стојиљковић, *Сва лица опозиције*, Вукотић медиа, Београд, 2015, стр. 247.

25) Славиша Орловић, *Политички живот Србије*, нав. дело, стр. 289.

у демократији. Имамо демократију оног момента кад је народ био у могућности да сам изабере оне који ће владати државом. И та наша демократија се ни почему не разликује од, рецимо, француске демократије. Где ту постоји разлика? Имамо слободну штампу, свако може да штампа новине. Треба написати најобичнију пријаву министарству информисања: “Од данас издајем новине под тим и тим називом.” И новине се региструју.²⁶ Али те слободно штампане новине имале су проблем у дистрибуцији, хартији за штампу као нпр.: НИН, Време, Наша борба, док такве проблеме нису имале новине под контролом режима. Подршка СПС трајала је до 1993. када је због подршке режима Венс-Овеновом плану, СРС најавила да ће оборити владу. Милошевић је предупредио гласање и распустио скупштину. На изборима 1993. СРС је прошла слабије него 1992. Лоши односи трајали су до локалних и савезних избора 1996. После непризнавања резултата локалних избора, коалиција Заједно почела је протесте које су у СРС осудили, док је СРС освојила власт у Земуну, који им је послужио као експериментална општина да би показали како би СРС владала на републичком нивоу. Године 1997. на председничким изборима Шешељ је поражен од Милана Милутиновића, после бројних нерегуларности. СРС није извела присталице на протесте, јер лидери СРС нису хтели да угрожавају животе својих гласача, за разлику од прозападне опозиције, како су говорили, мада раније није било инцидената на скуповима СРС. Поставља се питање како то да је било инцидената на скуповима опозиције а не на скуповима СРС. По нама, јер је СПС увек рачунала на коалицију са СРС, што се и испоставило следеће године када СРС после неуспелих преговора СПС са СПО улази у власт 24. марта 1998. и остаје до 5. октобра 2000.

Због споразума Черномирдин-Ахтисари, којим је прекинуто бомбардовање СРЈ од стране НАТО-а 1999. радикали су гласали против ратификације тог споразума а њихови министри најавили су излазак из Владе. Међутим уредбом председника републике (Милутиновића) наложено им је да остану у Влади.²⁷

На подсећање на изјаву да ће напустити владу ако страни војници уђу на Косово, одговорили су да су напустили владу, тиме одржавши реч, али да су се вратили у реконструисану владу, дакле не у исту владу у којој су били од 1998. Приметно да је и та влада до краја мандата водила исту политику као и претходна.

26) Нада Бојић, *Ко сте ви Војиславе Шешељу?*, Дерета, Београд, 1992, стр. 151-152.

27) Славиша Орловић, *Политички живот Србије*, нав. дело, стр. 160.

Шешел је сведочио у корист Милошевића у Хагу, а недавно се заложује за подизање споменика Милошевићу.

2.2. Спољнополитичка оријентација

На Русију СРС се ослањала од оснивања. Како СРС није имала значајније контакте са властима Русије, окренула се странци Владимира Жириновског. Лидер СРС се више пута састајао са Жириновским, лидером Либерално демократске странке, познатог по екстремним изјавама.

У шестој тачки програма СРС се говори о евроатланским интеграцијама:

СРС ће поносно и усправно сарађивати са светом, штитећи државне и националне интересе. Приче неких политичких странака да би њихова победа представљала брзо припајање Европској унији су обмана којом желе да обезбеде још неколико година владавине и додатну пљачку народа. Залажемо се за најближе односе и свестрану сарадњу и са Русијом, Кином, Јапаном, Индијом, арапским земљама, земљама Јужне Америке. Српски радикали су против уласка Србије у НАТО, али не само због чињенице да је НАТО извршио бруталну агресију на нашу земљу. Приступање Северноатланском савезу додатно би осиромашило народ и државу, а заузврат ништа не бисмо добили и морали бисмо да се одрекнемо захтева за наплату ратне штете од земаља агресора.²⁸

Данас када је Русија снажнија него 90-тих година, СРС се залаже за улазак у Евроазијску унију и војни савез ОДКБ.

2.3. Однос према Србима изван Србије

СРС је од оснивања желела уједињења свих Срба у једну државу. Године 1991. долази до рата у Хрватској и формирања Републике Српске Крајине, 1992. долази до рата у БиХ и формирања Републике Српске. У овим републикама СРС је имала своје подружнице али и у Црној Гори. Никола Поплашен из СРС био је изабран за председника Републике Српске, али је смењен на интервенцију међународне заједнице, док је у Црној Гори СРС у почетку имала 8 посланика али касније је постала странка са малим утицајем. Као циљ СРС поставила је да победи у свим српским државама и тако дође до Велике Србије. У кампањи де-

28) Јово Бакић, „Политичке странке умерене и крајње деснице у Србији“, *Нова српска политичка мисао*, ИИЦ Нова српска политичка мисао, Београд, 2006, стр. 119.

цембра 1992. којом је доминирало национално питање, изборни слоган СРС био је „Где су српске земље ту су српски радикали“.

Године 1994. СРС се противи блокади на Дрини. Тада је СРС била у сукобу са СПС који су обележили инциденти у републичкој и савезној скупштини. Године 1995. лидер СРС је говорио да је био у затвору у Гњилану док је режим предавао Републику Српску Крајину, као да би Шешел да је био на слободи преузео власт у држави и интервенисао у Крајини. Године 1995. СРС је била против Дејтонског споразума да би га касније бранила, схватајући да су Срби формирали Републику Српску на 49% територије БиХ.

СРС је подржавала уједињење Срба путем рата, али је у Хашком суду Шешел говорио да СРС жели уједињење мирним путем, тако што ће и код Муслимана и Хрвата пробудити српску свест, коју су временом изгубили.

2.4. Однос према Српској православној цркви

Однос према хришћанству је једна од најбитнијих разлика у односу на умерену десницу, јер потоња према религији има недвосмислено позитиван став. Шешел се није либио да тројицу владика СПЦ Амфилохија Радовића, Атанасија Јевтића, Артемија Радосављевића алудирајући на почетна слова њихових властитих имена увредљиво означити као три издајничка слова А.²⁹ СРС има славу „Три јерарха“ а и посланици су се заклињали у цркви на почетку мандата. Било приметно да СРС тражи подршку у СПЦ, јер се могло видети често гостовање епископа Милешевског Филарета у пропагандној емисији СРС „Радикалски таласи“.

У блиским односима Шешел је био са свештеником Жарком Гавриловићем који је основао Српску светосавску странку али касније су били у сукобу.

У интервјуу руској телевизији Канал 5, 14. 12. 2014. на питање новинара: Ви сте религиозан човек? Шешел одговара: „Ја сам умерено религиозан, припадам СПЦ, веома сам поносан на то што ми Срби имамо националну цркву, јер да немамо националну цркву ко зна где бих ја одлутао по свом религиозном убеђењу, јер сам јеретик по некој вокацији јер не могу рећи да прихватам све црквене догме, али изузетно ценим и поштујем православну цркву.“

29) Исто, стр. 112.

3. ОСНИВАЊЕ, ПОЧЕЦИ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДСС

ДСС је основана 26. јула 1992. Оснивачки скуп је сазван под називом скупштина демократа за ДЕПОС јер Демократска странка није приступила овом покрету. Војислав Коштуница наводи разлог напуштања ДС и оснивања ДСС: „Неопходно је да се политичка сцена Србије разбистри, и свака птица оде своме јату.“³⁰ Лидер ДСС овде говори да су идеолошке разлике узрок формирања ДСС, јер је нова странка више национално оријентисана. Матија Бећковић рекао је да је Коштуница оличење нове, младе, образоване, некомпромитоване Србије. Коштуница није био члан Комунистичке партије Југославије, био је протеран са места асистента на Правном факултету у Београду због подршке професору Михаилу Ђурићу, који је критиковао устав из 1974.

ДСС се декларише као странка демократског опредељења и одговорне националне политике.³¹

Борислав Пекић, формулисао је начело којим се води ДСС а то је нација и демократија, а не нација или демократија. Наводи мо део: „Као демократе, никад не допустимо да будемо увучени у вештачку дилему избора између нације и демократије. Јер за демократију је нација њена нужна стварност, за нацију демократија њен изабрани циљ.“³²

У структури занимања гласача ДСС-а 27% чине службеници и техничари, 19% стручњаци, 14% радници, 13% пензионери.³³

3.1. Однос према режиму Социјалистичке партије Србије

ДСС је од оснивања имала дистанцу према режиму. Коштуница је једини значајнији опозициони лидер који се није срео са Милошевићем све до 6. октобра 2000. ДСС је бојкотовала председничке и парламентарне изборе 1997. показујући тиме став према честим мењањем изборних правила. ДСС је критиковала политику режима према Косову, говорећи да ако режим не започне преговоре са Албанцима Србији прети нови Дејтон, али и кад је било евидентно да ће доћи до рата са НАТО-ом да би одбрана била ефикаснија са неком другом влашћу.

30) Ненад Стефановић, *Покрштавање петокраке*, нав. дело, стр. 167.

31) Дијана Вукомановић „Идеолошко профилисање релевантних партија у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр.4/2009, стр. 147.

32) Ненад Стефановић, *Покрштавање петокраке*, нав. дело, стр. 169.

33) Славиша Орловић, *Политички живот Србије*, нав. дело, стр. 224.

О Милошевићу Коштуница каже: „Милошевића сам видео свега два пута и то оба пута пошто сам га победио на изборима. Пре тога га никада нисам срео, нити сам помишљао да улазим у његове владе, нити је странка чији сам председник икада била у тим владама“.³⁴ За мене је Милошевић био противник до оног тренутка док није признао пораз. Од тренутка када је то учинио он за мене више није био поражен кога треба прогањати, нити сам ја био победник који треба да успоставља револуционарну правду“.³⁵

Након 2000. Коштуница показује разумевање за СПС, про- тиви се изручењу Милошевића Хашком трибуналу али и позива СПС да подржи владу ДСС 2004. на тај начин рехабилитујући ову странку која је од тада до данас 2016. била у свим владама.

3.2. Спољнополитичка оријентација

Од оснивања ДСС се залагала за Европску унију. Али 2008. са проглашењем независности Косова, ДСС мења своју спољно- политичку оријентацију, што се поклапа и са одласком са власти Коштунице. Од тада ДСС почиње да наступа са политиком про- тив ЕУ и политиком политичке неутралности. Ову политику фор- мулисао је лидер ДСС у две књиге: *Зашто Србија а не Европска унија* и *Политичка неутралност или Европска унија*.

Заокрет политике према ЕУ види се када Коштуница прави разлику између Европе и ЕУ: „Србија је стара европска држава, никада у историји није била изван Европе, као што је и сама Ев- ропа старија од Европске уније“.³⁶ „Током историје у нашем наро- ду је било широко прихваћено схватање и став да је Србија исток западу и запад истоку, а тај став сведочи о томе да је тражена и проналажена права мера и место Србије у Европи.“³⁷

Однос према САД: „САД стоје иза једностране независности Косова али и Дејтонског споразум којим су у највећој мери пош- товани интереси српског народа“.³⁸

Однос према Русији: „О развијању добрих односа са Русијом није реч о чињеници да Русија никада није напала или бомбар- довала Србију, већ да је напротив кроз историју више пута подр- жавала легитимне интересе српске државе.“³⁹

34) Војислав Коштуница, *Зашто Србија а не Европска унија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2012, стр. 61.

35) Исто, стр. 61.

36) Исто, стр. 15.

37) Исто, стр. 16.

38) Исто, стр. 21.

39) Исто, стр. 22.

Сукоб Коштунице и ЕУ догађа се поводом улоге ЕУ у признавању независности Косова: „ЕУ је припало да обезбеди да се на европском самиту у децембру 2007. утврди основ за признавање независности Косова и да мисија Еулекс замени Унмник на Косову, како би се УН истиснуле са Косова.“⁴⁰

Посебно је био компликован однос са ЕУ код референдума у Црној Гори, у време када је Коштуница био премијер. Критиковао је ЕУ око већине потребне за изгласавање независности као и због спречавања становника Србије који су из Црне Горе да гласају на референдуму.

3.3. Однос према Србима изван Србије

ДСС је имала блиске односе са лидерима Републике Српске. Док је у Црној Гори ДСС била блиска са Народном странком.

О Републици Српској: „Треба имати у виду да је настанак Републике Српске непосредно и формално везан за Србију. Србија је потписница и гарант Дејтонског споразума. Самим тим и међународноправно Србија и Српска су нераскидиво спојене, што је у складу са интересом српског народа да буде што више и суштинскије повезан. Најбољи начин да се Србија и Српска повезују јесте да што више и јаче економски сарађују. То нас је и највише руководило када смо 2006. донели чврсту одлуку да Телеком Србије мора да победи на тендеру за куповину Телекома Српске.“⁴¹

О Косову и Црној Гори: „Србија мора свим снагама бранити резолуцију 1244 која гарантује њену територијалну целовитост о питању Косова, а о Црној Гори да Србија сагласно своме уставу брани права српског народа и СПЦ у Црној Гори. Док Црна Гора потписује конкордат са Ватиканом прогања СПЦ и њено свештенство и монаштво у Црној Гори.“⁴²

3.4. Однос према Српској православној цркви

Због изузетног значаја који СПЦ има за очување и развијање националне и државне свести код српског народа, потребно је доношење закона којим би се уредили положај, права и обавезе СПЦ, као и њен однос са државом. Неопходно је вратити сву одузету имовину СПЦ и другим верским заједницама. У школама

40) Војислав Коштуница, *Политичка неутралност или Европска унија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2013, стр. 27.

41) Војислав Коштуница, *Зашто Србија а не Европска унија*, нав. дело, стр. 35.

42) Исто, стр. 36.

треба увести верско образовање. Тек након тога СПЦ ће моћи да обавља своје задатке од општег интереса за читав народ.⁴³ Уколико се овој начелној блискости ДСС-а СПЦ дода и залагање бивше министарке просвете из ове странке, Љиљане Чолић, да се из наставног програма изостави учење теорије еволуције Чарлса Дарвина, онда је клерикална усмереност барем дела ДСС више него очигледна.⁴⁴

Коштуница је од 2000. до 2008. био председник СРЈ и председник владе Србије у два мандата.

Претпоставка да ће према цркви имати више разумевања произилази од тога да је декларисани верник... У мандату ове Владе усвојена су два веома значајна закона која се тичу односа цркве и државе. То су Закон о црквама и верским заједницама 20. априла 2006 и закон о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама (25. маја 2006). Влада помаже изградњу Храма, обнову Хиландара... Црква добија и место у преговарачком тиму о статусу КиМ, као и у радиодифузном савету.⁴⁵

ЛИТЕРАТУРА

- Бојић, Нада, *Ко сте ви Војиславе Шешељу?*, Дерета, Београд, 1992.
- Бакић, Јово, „Политичке странке умерене и крајње деснице у Србији“, *Нова српска политичка мисао*, стр. 105-122. 1-4/2006.
- Бајфорд, Јован, *Песник и мученик*, www.pescanik.net, приступљено 10.06 2016.
- Вукомановић, Дијана, „Идеолошко профилисање релевантних партија у Србији“, *Српска политичка мисао*, 4/2009, стр. 137-158.
- Драшковић, Вук, *Подсећања*, Српска реч, Београд, 2003.
- Ђурковић, Миша, *Конзервативизам и конзервативне странке*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Коштуница, Војислав, *Зашто Србија а не Европска унија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2012.
- Коштуница, Војислав, *Политичка неутралност или Европска унија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2013.
- Орловић, Славиша, *Политички живот Србије*, Службени гласник,

43) Јово Бакић, „Политичке странке умерене и крајње деснице у Србији“, *Нова српска политичка мисао*, ИИЦ Нова српска политичка мисао, Београд бр. 1-4/2006, стр. 108.

44) Исто, стр. 108.

45) Славиша Орловић, *Политички живот Србије*, нав. дело, стр. 374.

Београд, 2008.

- Самарџић, Слободан, *Аргументи за Србију*, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2001.
- Стефановић, Ненад, *Покрштавање петокраке*, БИГЗ, Београд, 1994.
- Станковић, Владан, „Фактори менталитета у карактерима политичких вођа у Србији“, *Политичка ревија*, 1/2010, стр. 69-90.
- Стојиљковић, Зоран, *Сва лица опозиције*, Вукотић медиа, Београд, 2015.
- Хејвуд Ендрју, *Политичке идеологије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005.

Vladica Todorovic

THE PARTIES OF CONSERVATIVE ORIENTATION IN SERBIA AT THE END OF XX CENTURY – SPO, SRS, DSS

Resume

The defining characteristic of the three major parties of the conservative orientation is that they have not changed their leaders since they were founded, hence all three parties can be called leadership parties. Only DSS changed the leader in 2014. when the party did not pass the electoral threshold in parliamentary elections, followed by Koštunica's resignation from presidency. Another interesting fact is that none of the three leaders, since the parties were established, had faced a rival in the party elections.

Since its foundation SPO stood for cooperation with Europe, the EU, while SRS promoted cooperation with Russia against the EU, nowadays it promotes membership in the CSTO, a military organization, a kind of counterpart to NATO, by 2008. DSS stood for cooperation with the EU, since then it stands for a policy of political and military neutrality, but noticeably inclines to closer ties with Russia.

SPO has long been the biggest opponent of the regime; nonetheless it was frequently willing to cooperate with the regime of SPS. In 1997 SPO. had attained authority on the municipal level in Belgrade backed by SPS; eventually, SPO entered the federal government in 1999.

Since it was formed SRS cooperated with SPS until 1993. when they had a conflict that lasted until 1996, when SRS condemned the protests against the coalition Zajedno against the disregard of the electoral will. Shortly thereafter in 1998. SRS entered the Serbian government as well as the federal government where it remained until 5 October 2000.

From the day it was formed DSS was opposition to the regime, but the party had a smaller impact then SPO and SRS, however in 2004. Koštunica called SPS to support the minority government and by the move he rehabilitated SPS which returned to political life as a prominent player, which will become apparent in the years to follow.

When it comes to relationship between these parties it becomes apparent that the relationship was strained. In the case of SPO and SRS it must have been difficult because their leaders used to belong to the same party, the Serbian Renewal Movement. After parliamentary elections in 1997. they had parliamentary majority but the leader of SRS was favoring government made up of SPS, SRS and SPO.

At first SPS started negotiations with SPO, but SRS seemed a more reliable partner with whom they had already cooperated from 1992., and overnight SRS entered the Serbian government. SPO collaborated with DSS in Depos in 1992., and then in coalition Zajedno in 1996. but because they did not back Koštunica as the presidential candidate of the opposition, SPO did not participate in the 2000 elections as part of DOS, nonetheless in 2004 it entered the government of Koštunica with Drašković as the Minister of Foreign Affairs.

DSS and SRS cooperated with the Democratic Alternative, a coalition, the Democratic Party was also part of the coalition, but the coalition was short-lived.

Since the beginning of the multiparty system a stable right-wing party seemed inconceivable. After the first elections it was SPO, being a major party but not powerful enough to challenge the regime. Then there was SRS, a party overnight achieved significant success, but from the start it cooperated with the regime.

Following 2000 when Koštunica was elected the President of the FRY, DSS became the strongest party of conservative orientation. The party began to grow rapidly, however the influence of the party started to diminish quickly.

A dominant right-wing party that will gather the bulk of the prominent politicians representing the orientation is needed, something the three parties that existed almost from the start of multiparty system couldn't accomplish. They had their ups, then downfalls, went through divisions, lost their parliamentary status. One of the causes of their ups and downs is that they don't have a long history, or to be exact they don't have a tradition from the pre World War II period.

Accordingly, the Democratic Party has had success; it carries on the tradition of the Democratic Party founded in 1919, thus, it can call upon the prominent members and the likes of Ljuba Davidović and Milan Grol. Therefore, Serbia needs the Radical Party, a party with even longer tradition than the Democratic Party, because the NRS was founded in 1881. The party would become the dominant conservative party. An attempt was made when NRS was formed in 1990. As was previously stated, a part of the board of NRS merged with SRS but it still exists. However it needs prominent people to make it a relevant party.

Today we are witnesses that on the party walls hang the pictures of the leaders because the history of the parties starts with them, on the walls of this party pictures of prominent members of NRS would be hung: Nikola Pašić, Stojan Protić, Laza Pačuo, Milovan Milovanović, only if a new leader would continue the tradition of NRS and this time the history would not start with him, they would "aid" his political activities because he would not have to create a party from the foundations, but he would call upon the tradition of the People's Radical Party.

Key words right-wing, conservatism, parties, politics, Serbia

* Овај рад је примљен 01. 08. 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. 09. 2016. године.